

Робота інтегрованих кафедр на прикладі кафедри українознавства

Ігор Помазан,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

У сучасному світі, характерною рисою якого є постійне зростання темпу життя, експонентальне зростання продукованої людством інформації та постійне підвищення швидкості оперування нею, є нагальна й незаперечна потреба в принципово нових підходах до організації як навчального процесу в усіх ланках освіти, так і визначення пріоритетних вимог до його результатів. При цьому, ураховуючи зазначене вище, навряд чи доцільно говорити в принципі про можливість отримання якогось кінцевого результату освітньої діяльності. Процес цей у сучасному світі набуває засадничої безконечності.

Таким чином, маємо підстави говорити про відсутність можливості на жодному етапі навчання забезпечити учня чи студента кінцевою сукупністю знань, достатніх для всього подальшого успішного професійного життя. Перманентне навчання, яке було в минулому вибором окремих ентузіастів і науковців, стає нагальною потребою для кожного, хто прагне не загубитися в сучасному світі, що стрімко змінюється.

Ідея неперервної освіти, пошук нових ефективних освітніх технологій, шляхів успішного подолання проблем, що постають у вітчизняному освітньому просторі, а також втілення в життя й навчальну практику складових девізу Народної української академії «Освіта, інтеліген-

тність, культура» є визначальними в організації всіх структурних підрозділів освітнього комплексу і у першу чергу, інтегрованих кафедр.

Зокрема, кафедра українознавства реалізує засади інтегрованості та неперервності освітньої діяльності за всіма напрямками роботи від самого заснування. Навчальна, науково-дослідна та виховна робота кафедри покликані, перш за все, втілити зазначені ідеї на лише в практику організації навчального процесу, а прищепити їх як світоглядні й ціннісно-орієнтовані життєві принципи учням, студентам та випускникам Народної української академії.

Значне й визначальне для сучасного світу зростання динаміки соціальних, економічних, наукових, виробничих процесів у соціумі зумовлює необхідність постійного освітнього, професійного і до певної міри світоглядного вдосконалення фахівця, який хоче не відстати, не «випасти з контексту», вчасно й ефективно пристосуватися до вимог сьогодення, що постійно змінюються.

Така необхідність визначається бурхливим розвитком технологічних інновацій, впроваджуваних високими темпами у виробництво і в побутову сферу, що несамохіть впливає на наше світосприйняття. Достатньо згадати, як «стиснувся» наш світ за останні десятиліття з масовим впровадженням інформаційних технологій.

Разом із тим ситуація в бізнесі та на виробництві змінюється настільки швидко, що освітня система, зокрема система вищих навчальних закладів не завжди встигає коригувати навчальні плани і програми відповідно до вимог сучасного ринку праці. Відповідно багато великих компаній, фірм, інших бізнес-структур готові самі навчати власних майбутніх співробітників відповідно до своїх виробничих потреб. В інших випадках майбутній фахівець із дипломом вищого навчального закладу змушений самотійно отримувати додаткові кваліфікації на різноманітних курсах, тренінгах, семінарах і т. п. Звичайно, за умови, що він хоче бути успішним і мати суттєвій кар'єрний зріст.

Таким чином, сучасний випускник вищого навчального закладу має бути конструктивно налаштований на перманентне професійне і світоглядне самовдосконалення, чітко усвідомлювати, що жоден диплом жодного ЗВО не гарантує отримання кінцевого обсягу знань, якого вистачить на все наступне життя. Завдання освіти, зокрема вищої освіти на сьогодні, у першу чергу, полягає в тому, щоб навчити майбутнього фахівця учитися, зорієнтувати його на самотійне оволодіння знаннями, призвичаїти до думки, що процес навчання не є кінцевим, він триває протягом усього життя.

Отже, одним із основних завдань освітньої системи є формування у свідомості майбутнього фахівця принципу безперервної освіти як органічної потреби для повноцінної особистості.

Формування зазначеного принципу не є завданням виключно вищої школи. Значно ефективніше він може бути сформований у того, хто пройшов усю освітню вертикаль (від початкової школи до магістратури), структуровану на засадах тягlosti та цілісності навчального процесу.

Одним із показових, на нашу думку, прикладів подібної інтегрованої вертикалі є сукупність освітніх структур Харківського гуманітарного університету “Народна українська академія”. Цей навчальний

комплекс об'єднує такі навчальні структури: дитячу школу раннього розвитку (від 1,5 до 6 років), спеціалізовану економіко-правову школу (1–11 класи) і власне гуманітарний університет IV рівня акредитації.

Багаторічний досвід успішної роботи освітнього комплексу знайшов відображення в численних публікаціях: наукових розвідках [1 — 6], дисертаційних дослідженнях [7], а також у лексикографічних проектах [2].

При цьому зазначені освітні структури об'єднані не лише формально в межах одного навчального закладу. Використовувані в них навчальні плани і програми укладено відповідно до базового принципу безперервної освіти і орієнтовані на створення єдиного освітнього простору. Відтак у межах певних дисциплін і навчальних курсів реалізується принцип інтеграції освітніх рівнів, коли курси з однієї навчальної дисципліни на різних освітніх рівнях органічно поєднані між собою на засадах вертикальної тягlosti.

Успішність реалізації вказаного принципу зумовлюється значною мірою наявністю в структурі ХГУ “НУА” інтегрованих кафедр. У складі цих підрозділів знаходяться як викладачі вищої школи, так і вчителі, які викладають у середній школі. При цьому кафедри працюють як єдині підрозділи навчального закладу без поділу на вищу і середню школи. На частині інтегрованих кафедр ХГУ “НУА” викладачі вищої школи, доценти і професори проводять заняття з учнями середньої школи відповідно до її навчальних програм. Це сприяє, з одного боку, підвищенню наукового рівня уроків у середній школі, а з другого — урізноманітненню методик викладання у вищій. Допомогти в цьому покликана вертикальна та горизонтальна інтеграція програм із дисциплін, що викладаються на різних рівнях навчання. Вертикальна інтеграція передбачає узгодження тем у межах одного предмета на всіх етапах його вивчення, а горизонтальна — використання досвіду інших дисциплін.

Прикладом багаторічної успішної роботи інтегрованої кафедри може бути кафедра українознавства ХГУ "НУА". Кафедра існує у складі академії з 1996 року і об'єднує викладачів і вчителів української мови та літератури, російської мови та літератури і зарубіжної літератури. Чи не найбільш повно принцип безперервної освіти реалізовано на кафедрі у сфері дисциплін блоку україністики, а саме української мови та української літератури, оскільки ці навчальні дисципліни охоплюють практично всі представлені в ХГУ "НУА" освітні рівні. Таким чином, саме тут наявні найбільші можливості для інтеграції, а також для формування у школярів та студентів уявлення про неперервність і неконечність освітнього процесу.

Співпраця викладачів і вчителів виявилася плідною при розробці комплексних програм. Так, викладачі кафедри українознавства розробили інтегровані програми з української мови, української та зарубіжної літератур.

Реалізація комплексних програм, при складанні яких були враховані інтеграційні процеси, що сприяють активізації сприйняття учнями різних галузей знання, забезпечують неперервність філологічної підготовки в освітньому комплексі. Комплексні інтегровані програми мають дворівневу структуру, що включає базову підготовку (початкова, середня й старша школа; довузівська підготовка (ФДП) і профільну підготовку (забезпечується на факультетах «Референт-перекладач», «Соціальний менеджмент», «Бізнес-управління»). Така структура філологічної підготовки учнів передбачає впровадження в навчальний процес системи навчальних заходів, спрямованих на формування цілісної практичної складової в оволодінні українською та іноземними мовами, вітчизняною та зарубіжною літературами. Викладання за інтегрованими програмами дозволяє також забезпечити спадкоємність і послідовність усіх видів мовленнєвої діяльності учнів з метою їх подальшої гармонійної професійної самореалізації.

Важливою проблемою в діяльності кафедри є організація індивідуальної роботи як із сильними студентами, так і з тими, хто має істотні проблеми з навчанням. Викладачі й учителі організують і проводять додаткові індивідуальні заняття, працюють над залученням учнів до предметних гуртків, мотивують старшокласників і студентів до написання наукових робіт та участі в конкурсах і конференціях.

Одним з перспективних напрямків роботи кафедри з індивідуалізації навчального процесу є використання дистанційної форми навчання. Дистанційне навчання має перспективи на всіх рівнях підготовки: як допоміжна форма в довузівському навчанні (вивчення окремих тем; робота з учнями, що мають проблеми із засвоєнням навчального матеріалу або потребують індивідуального навчання; підготовка до ЗНО) і як одна з форм роботи зі студентами та слухачами факультету післядипломної освіти. Враховуючи те, що використання комп'ютерних технологій при викладанні навчальних курсів дозволяє активізувати пізнавальну діяльність, реалізувати ідеї індивідуального та диференційованого підходу в процесі навчання, підготувати студентів до активної самостійної діяльності, викладачі кафедри протягом 2008-2014 рр. розробили шість дистанційних курсів з української мови, за якими ведеться підготовка студентів денної, заочно-дистанційної форм навчання та факультетів довузівської підготовки та післядипломної та додаткової освіти. Вихідними матеріалами для дистанційних курсів стали навчальні посібники (конспекти лекцій та збірники вправ), методичні рекомендації, розроблені викладачами кафедри. Крім незаперечних переваг дистанційної форми роботи з учнями, викладачі відзначають і труднощі у використанні дистанційних курсів: студенти не завжди вміють правильно розпорядитися вільним графіком навчання, часто бувають не готові до самостійної організації своєї роботи над курсом, часто сприймають дистанційне

навчання не як більш зручне, а як більш легке.

Разом із цим, викладачі постійно працюють над актуалізацією курсів дистанційного навчання, супроводом слухачів для їх успішної роботи в курсах.

Крім дієвої участі в організації та проведенні навчального процесу в межах НУА, співробітники кафедри відповідно до принципу неперервності освіти та роботи в єдиному освітньому просторі беруть активну участь і в загальнодержавних освітніх проектах. Зокрема, з 2008 року до сьогодні доц. Берест Т. М., доц. Купрікова Г. В., а також викладачі Слюніна О. В., Литвин Н. І. та зав. кабінетом Трунова І. А. щорічно беруть участь у перевірці відкритої частини тестів ЗНО з української мови та літератури, а завідувач кафедри доц. Помазан І. О. з 2008 року є методистом з української мови та літератури науково-методичного відділу Харківського регіонального центру оцінювання якості освіти.

Наукова й науково-дослідна робота у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітньої діяльності й здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної діяльності в системі вищої освіти. На кафедрі проводиться науково-дослідна робота в межах комплексної наукової теми кафедри «Літературознавчі та мовознавчі дослідження в контексті вищої освіти». З 2000 року захищено 7 кандидатських дисертацій (Мариняк Р. С., Волосова О. І., Левченко Т. Л., Івакіна І. В., Крехно Т. І., Хмара Г. В., Слюніна О. В.), опубліковано 19 навчальних посібників, упорядковано близько 17 навчально-методичних розробок, створено понад 300 наукових статей.

Наукові інтереси викладачів кафедри охоплюють

- вивчення когнітивних аспектів міжкультурного спілкування;
- аналіз лексичної, фразеологічної семантики;
- дослідження мовного та мовленнєвого матеріалу в його структурній та стилістичній інтерпретації;

- вивчення актуальних процесів літературознавчої традиції, розробку нових методик літературознавчого дискурсу;
- розгляд лінгводидактичних аспектів викладання мовознавчих й літературознавчих дисциплін у системі філологічної освіти.

Викладачі та вчителі регулярно беруть участь у роботі наукових, науково-практичних конференцій різних рівнів (Київ, Львів, Дніпропетровськ, Черкаси, Запоріжжя, Одеса, Острог, Харків, Варшава, Краків); готують наукові статті; пишуть відгуки на автореферати кандидатських дисертацій; опонують на захистах дисертаційних робіт.

Щороку під керівництвом викладачів кафедри готуються виступи на міжнародні студентські наукові конференції. З 2008 року кафедра організовує роботу філологічної секції на щорічній міжнародній науковій студентській конференції в ХГУ «НУА». У 2014 році викладачі кафедри організували й провели Міжнародну студентську наукову конференцію «Обрії таланту» (до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка) (12 березня 2014 р.) у рамках Міжнародного фестивалю «SHEVCHENKO — ARTIFEX ORBIS», присвяченого 200-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка, який проходив у НУА з 10 по 14 березня 2014 року. У конференції взяли участь 107 осіб. Була підготовлена програма конференції та видані матеріали (тези студентських доповідей і виступів).

Викладачі кафедри беруть активну участь у роботі Харківського центру українознавства та Багаліївського центру ХГУ «НУА». Харківський центр українознавства активно долучився до глобального проекту, здійснюваного в ХГУ «НУА» протягом кінця 1990–2008 років, — повного видання праць видатного українського історика кінця XIX — першої третини XX століття Д. І. Багалія. На сьогодні зусиллями ХЦУ, ХГУ «НУА» цей проект реалізовано (на часі хіба що видання епістолярію історика). Зібрання праць, підготовлене на найвищому академічному рівні, доповнене коментарями сучасних істори-

ків-багалиєзнавців, розширене нотатками та вставками Н. Полонської-Василенко, отримало визнання в наукових колах.

Кожен вищий навчальний заклад покликаний здійснювати якісну підготовку не лише фахівців у певній царині, але й формувати духовну, інтелектуальну еліту, примножувати культурний потенціал, який у майбутньому забезпечить розвиток країни та суспільства в цілому. Неабияку роль у цьому відіграє виховна робота, здійснювана у ЗВО.

На кафедрі українознавства дбають про формування національної самосвідомості студента, розвиток його ціннісних орієнтацій та індивідуальних якостей. Задля цього постійно працюють тьютори, адже історично так склалося, що реалізацію виховної роботи здійснюють саме куратори студентських груп.

Цю ж мету мають різноманітні загальноакадемічні свята та конкурси: «Подаруй книгу бібліотеці», «День народження музею», «Новий рік», «День народження академії», «Історія моєї родини», засідання різних клубів тощо. Такі заходи, окрім того, що згуртовують студентів, покликані прищепити інтерес до традицій вищого навчального закладу, виховати повагу до альма-матер.

Однією з найбільш ефективних форм виховної роботи на кафедрі є щорічне проведення Тижня української культури. Автором цієї ідеї стала перший ректор НУА професор Валентина Іларіонівна Астахова. Щороку всі небайдужі до рідної мови, літератури мають змогу долучитися до проведення масштабних заходів, організованих силами кафедри українознавства та Харківського центру українознавства. Зокрема, із 2003 року справжньою гордістю й окрасою Тижнів української культури є міський конкурс виразного читання, який проводиться серед учнів 10-х — 11-х класів шкіл м. Харків. Учасники здобувають можливість продемонструвати свої творчі здібності, читаючи перед однолітками, наставниками та членами журі найулюбленіші поезії чи

уривки з прозових творів. Щороку організатори конкурсу обирають різні теми: «Обрії кохання (світова інтимна лірика в українських перекладах)», «Бій ішов святий і правий» (до 65-ї річниці Великої Перемоги і 115-річчя з дня народження О. П. Довженка), «Мій предковичний, мій умитий росами, космічний, вічний, зоряний, барвінковий...», «Як багато важить слово...», присвячений 155-річчю від дня народження І. Я. Франка, «Не любить серце, не бачачи краси...» тощо. Третього березня 2015 року в актовій залі відбувся XII Міський конкурс виразного читання «І буду я, Вітчизно-мати, твоїм поетом і бійцем...». Учасники вшанували пам'ять тих, хто віддав своє життя за мирне небо, за світле майбутнє, за справедливість і волю. У виконанні конкурсантів прозвучали поезії Л. В. Костенко, А. С. Малишка, Б. І. Олійника, М. Т. Рильського, В. А. Симоненка, П. Г. Тичини, М. І. Хащеватського та інших письменників. Піднесене звучання високої поезії налаштувало на урочистий лад, зміцнювало впевненість в тому, що здоровий глузд та людинолюбство здатні перебороти всі перепони.

Традиційно в межах Тижня української культури відбувається конкурс власних літературних творів, під час якого школярі та студенти мають змогу пройти першу пробу пера. Беручи участь у подібних заходах, письменники-початківці здобувають можливість не лише представити власний твір на загальний суд, але й отримати професійні коментарі щодо своєї творчості, зрозуміти, чи зможуть вони написати те, що колись претендуватиме на високе мистецтво.

Прищеплювати любов до книги, до читання мають традиційні зустрічі із сучасними письменниками: С. В. Жаданом, Р. В. Мельниковим, яких справедливо вважають одними з найяскравіших представників постмодерністської літератури на теренах Східної України.

З 2010 р. кафедра спільно з Творчим об'єднанням «Соняшник» та гімназією «Обдарованість» є ініціатором проведення всеукраїнської українознавчої гри «Со-

няшник» для учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. У межах цієї гри в режимі on-line щороку проводиться гра для вчителів-українознавців «Соняшник-учитель». За результатами першого проведення гра «Соняшник» отримала статус всеукраїнської. У 2014/2015 навчальному році «Соняшник» для учнів пройшов уже вшосте, а «Соняшник-учитель» — у п'яте. Доц. Помазан І. О. є головою методичної комісії, а доц. Берест Т. М., доц. Купрікова Г. В., ст. викладач Слюніна О. В. і зав. кабінетом Трунова І. А. входять до складу методичної комісії цієї гри.

Поєднання у форматі всеукраїнської гри учнівського конкурсу всіх рівнів, а також конкурсу для вчителів має на меті показати, що простір українознавства є цілісним та необмеженим, завжди відкритим для цікавих та небайдужих, що повної мірою суголосне з ідеєю неперервності освіти.

Досвід роботи інтегрованої кафедри українознавства як структурного

підрозділу освітнього комплексу «Народна українська академія» засвідчує можливість успішного пошуку нових форм та напрямків освітньої діяльності відповідно до тих завдань і викликів, які ставить перед сучасною освітянською спільнотою сьогодення. Реалізація принципів неперервної освіти, багаторівневої інтеграції навчального процесу, а також нерозривно поєднаної з ним виховної діяльності та наукової роботи дозволяють упевнено дивитися в майбутнє, не з острахом очікуючи змін, а з цікавістю приймаючи їх як заохочення до пошуку нових креативних освітніх технологій.

Такий підхід до організації роботи окремого структурного підрозділу, як і освітнього комплексу в цілому, уможливорює успішне формування в учнів, студентів та аспірантів активної життєвої позиції в усіх царинах професійної та суспільної діяльності, постійної нестресової готовності до змін у навколишньому світі.

Література

1. Астахова В.И. Становление новой образовательной парадигмы на рубеже веков / В. И. Астахова // Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Народна українська академія». Харків : Вид-во НУА, 2004. Т. 10. С. 9–25.

2. Глоссарий современного образования ; под общей ред. В. И. Астаховой, А. Л. Сидоренко. Харьков : Око, 1998. С. 138.

3. *Инновационный* поиск продолжается... : (из мирового опыта становления непрерывного образования) : монография / [авт. кол.: Ануфриева И. Л., Артеменко Л. А., Астахов В. В. и др.] ; Нар. укр. акад. ; под общ. ред. В. И. Астаховой. Харьков : Изд-во НУА, 2012. 238 с.

4. Михайлева Е. Г. Непрерывное образование как фактор развития интеллектуального потенциала украинского общества : монография. Харьков, 2005. 141 с.

5. *Непрерывное образование* в контексте образовательных реформ в Украине : монография / [авт. кол.: В. И. Астахова, Е. Г. Михайлева, Е. В. Астахова и др.] ; Нар. укр. акад. ; под общ. ред. В. И. Астаховой. Харьков : Изд-во НУА, 2006. 299 с.

6. *Непрерывное образование как принцип функционирования современных образовательных систем* : (первый опыт становления и развития в Украине) : монография / [авт. коллектив: Астахова В. И., Астахова Е. В., Астахов В. В. и др.] ; Нар. укр. акад. ; под общ. ред. В. И. Астаховой. — Харьков : Изд-во НУА, 2011. 214 с.

7. Топчий Т. В. Институціоналізація безперервної освіти: фактор на обумовленість : автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Харків : Вид-во НУА, 2006. С. 17.

Відомості про автора

Помазан Ігор Олександрович — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», Харків, Україна; email: ihor_pomazan@ukr.net; Google Scholar: <https://scholar.google.ru/>